

ÉRTESITŐ.

The Science of Ethics. By Leslie Stephen. London: Smith Elder, et Co. 1882. Pp. 462. Az erkölcestant különféle főelvekre lehet alapítani. Minden erkölcsösségnek kiinduló pontjául vehetjük az önzést és akkor ezen alapuló hedonizmust hirdethetünk. Az erkölcsösségnek alapjául vehetjük nem az egyes embernek legnagyobb jólétét (még másoknak árán is), hanem a lehető legáltalánosabb, legnagyobb jólétet (midőn az ember embertársaiért néha még áldozni is köteles). Okoskodásunk kiinduló pontjául választhatjuk a természet követelményeit. (»rli a természet parancsa szerint«) vagy az Isten parancsait. Az erkölcsösségnek alapja lehet az embernek minden tekintetben való tökéletesedése, vagy éppen egy formális szabály, a mint azt Kant felállította.

Ezen sokféle erkölcsi rendszerekhez a fejlődés filozóphiája még egy új mozzanatot tett hozzá. Az erkölcsi nézetek nem egyformák, hanem a népeknek társadalmi viszonyai szerint változnak. Az alkalmazkodásnak törvénye még a morálban is érvényes. Ha valamely nemzet társadalmi viszonyai változnak, a népek erkölcsi meggyőződése az új viszonyokhoz alkalmazkodnak és megfelelő módon szintén változnak. Föltétlen erkölcsi canon tehát csak annyiban lehetséges, hogy minden társadalomnak vannak bizonyos azonos alapfeltételei, hogy fennállhasson és csak annyira terjedhet ezen föltétlen erkölcsi canon, a mennyire ezen azonos alapfeltételek terjednek. ^{az} az emberiségnek eddigi fejlődését tanulmányozván, megmondhatjuk, milyen irányban fog az a jövőben fejlődni, akkor egyúttal nagy körvonalokban meg is mondhatjuk, milyen irányban fog a mostani kornak morálja változni. Ez azon filozófiai iskolának alapnézete az etikáról, melyhez Stephen jelen munkájával szegődött.

Az etikának alapjait lerakni nem oly könnyű dolog. Csakugyan észrevesszük, hogy bármilyen történelmi korban, bár-

milyen társadalmi állapotok forogjanak fenn, az erkölcsi nézetek még is sok tekintetben megegyeznek; de a mint a tények okát kérdezzük, a mint kérdezzük, miért tartja az emberiség általában ezt erkölcsösnek, amazt erkölcselennek, akkor a legkülönbözőbb feleletet kapjuk. Szerző e kérdésben minden metaphysikai vizsgálatot a dologhoz nem tartozónak tekint s azon van, hogy az erkölcsi tüneményeknek törvényszerűségét minden metaphysikától menten felállítsa. Itt új nehézségek gördülnek utjába. Törekvése az, hogy az ethikát és a sociológiát kapcsolatba hozza, minthogy azon nézetben van, hogy azon nemzet, mely adott körülmények közt a legnagyobb élettevékenységet képes kifejteni, az erkölcsökben a legmagasabban áll.

De a sociologia maga még felette ingatag alapokon nyugszik. Azt a magasabb matematikai calculust még nem találták fel, melynek segítségével csak egy embernek magatartását minden körülmények közt lehetne kiszámítani, vagy előre mondani; annál nehezebb megmondani, mi lesz annyi millió ember privattörekvéseinek közös eredője.

Ilyen körülmények közt a számtalan privattörekvések indokai és az emberek erkölcsi meggyőződéseik közti törvényszerűséget megállapítani, vajmi nehéz dolog. Annál nehezebb a feladat, minthogy szerző nem akar absolut ethikát írni, mely egy ideális társadalmi állapotot tart szem előtt, hanem a tényleges erkölcsi nézeteknek tudományos magyarázatát adni.

Szerző azt a nézetet vallja, hogy a cselekedeteknek rugói az érzelmek és nem a hideg logikai okoskodás. Azonban arra törekednünk kell, hogy észokok, azaz szerző nézete szerint, hogy elvek szerint következetesen cselekedjünk. Még akkor is, ha azt mondjuk, hogy észokok szerint cselekedtünk, még akkor is ez észokok erejüket csak onnan kapják, hogy azok előbb élénken érzett érzelmeknek mintegy csapadékai, és hogy szükség esetében ez eredeti érzelmeket újból feleveníthetik. Szerző szerint nem szükséges, hogy ezen egykor megvolt, mostan mintegy 'latent feelings' teljes erejükben elevenedjenek fel, hogy lassanak, ahhoz elég ez érzelmek mint egy képzete, a 'feeling by signs', valamint a gyermek roppant hatást tehet, ha szikrát bocsát dinamitba. Ezeknek (a feelings by signs) ereje elég a netaláni ellenkező érzelmeknek legyőzésére.

Ezen pszichológiai vizsgálatok után szerző áttér sociológiai vizsgálatokra, melyek sok tekintetben remekeknek nevezhetők (Chapter III. Theory of Social Motives. 93—136. l.). Vizsgálatainak eredményét a 135. lapon foglalja össze. Az ember mint physiologiai egyén az idők folyamában nem igen változik.* Az

* E tételt teljességgel nem írnám alá.

athenei gyermek több mint kétezer évvel az előtt csak annyi képességekkel született, mint a mostani gyermekek, de a társadalmi tényező változik. Az embernek eredeti ösztönei alakot csak a társadalomnak hatásai által nyernek, azért jól kell megkülönböztetni azon ösztönöket, melyeket az ember már születésekor hoz magával azon törekvésektől, melyeket a társadalom benne fejleszt. Társadalom alatt egy igen bonyolult organismust kell gondolni. Az államuak törekvései nem azonosak az egyház törekvéseivel, ezekéi nem azonosak a kereskedőkével. Az államnak határai külsőleg nem esnek össze az egyházi társadalom határaival és így tovább. Minden ilyen társadalmi ágnek (ha úgy szabad neveznem), sajátos fejlődési törvényei vannak. Minden társadalmi ág hat a többiekre, azoknak visszahatásait érezi. Valamennyi a 'social tissue'-n alapszik. Mit ért Stephen az alatt, nehezen határozható meg. A szerint a mint az egyes ember ilyen társadalmi ágaknak tagja, a szerint alakulnak erkölcsi meggyőződései. Az egész társadalomnak alapja a család és a családi érzelmek.

Az erkölcsi meggyőződés nem külső törvényeknek szüleménye, hanem az egyes emberi faj előbbi életének fejlődménye. A társadalom nyomása az egyénre bizonyos jellemet fejleszt benne, mely képessé teszi, hogy adott körülmények közt élete tevékenységét legjobban érvényesíthesse. Az ilyen jellem alapuló meggyőződések, ka a társadalomban általánosak, képezik az erkölcsnek tárgyát. Ismeretes a tétel 'constitutions are not made, but grow', ép úgy mondható 'morals grow', alapjuk nem valamely 'law', vagy 'code', hanem 'organic customs'.

Szerző erre áttér az egyes erények fejtegetésére; ezek: courage, temperance, truth, justice és benevolence. Ezen erényeknek közelebbi vizsgálata azt mutatja, hogy az egyes emberi faj életképességének megerősítését célozzák, részint az által, hogy az egyes egyén életerejét nagyobbítják, részint pedig az által, hogy az egyes emberek összműködésének hatását öregbítik. Tehát itt is látni a szoros kapcsolatot, melyet a szerző az erkölcs és társadalom közt keres.

Szerzőnek egyik sarkalatos meggyőződése, hogy nem így kell szólni: »Tedd az igazságot«, hanem »Légy igazságos«. Nem elégséges, hogy az erkölcs által megszabott cselekedeteket csak azért tegyük, mert az erkölcsen azt így előírja, hanem az szükséges, hogy a jellem bennünket ilyen cselekedetekre készítsen. Miféle társadalmi nyomás (social pressure) fejleszt bennünk ilyen jellemet?

A leghathatósabb érzelem, mely e társadalmi nyomást mintegy előidézi, a rokonszenv; erre vehetjük erkölcsi nemesbülésünket. Mentül inkább fejlődik az intelligencia, annál élénkebben

képzeltük magunknak a többi élő lényeknek bajait, annál jobban érthetjük meg azokat, és annál hathatósabb lesz a rokonszenv. A rokonszenvhez még az esztétikai érzelmek is járulnak.

Figyelemre méltók szerzőnknek nézetei az erkölcsi érdemről. Kiváltképen érdekes azon rész, melyben szerző az erkölcsi érdemet összehasonlítja a nemzetgazdasági kereslet és kínálatra vonatkozó tanokkal. The conception of merit has thus a close analogy to the economical conception of value. We may define merit as the value set upon virtue. (270. l.) A víz felette hasznos egy dolog, de mert mindenütt előfordul, kevés az értéke. Hol ritkán fordul elő — sivatagban — a legroszabb víz inkább becsültetik mint másutt a legegészségesebb víz; így vagyunk az erénnyel is. Takarékos nemzetben a takarékos ember nem bámultatik, tékozló társadalomban már az is nagy hirben áll, ki jövedelmeivel beéri.

Szerző szerint ép' oly téves, hogy azon ember a legerényesebb, ki a legnagyobb lelki küzdelmek után teszi a jót. Ellenkezőleg, kinek jelleme valóságban erényes, annak semmi lelki küzdelmébe nem kerül, hogy a jót tegye, mert másképen nem cselekedhetik. Különbözik ez csak azon tételnek folyománya, hogy nem kell úgy szólani, 'do that', hanem 'be thus'. Szerző az erkölcsi megerőltetést összehasonlítja a physikaival és így szól: It would be absurd to say, »The man is strongest who lifts the greatest weight; therefore the man who makes the greatest effort; therefore the man who makes the greatest struggle to lift a given weight.« (300. l. (Képtelenség volna azt mondani »Azon férfi a legerősebb, a ki a legnagyobb súlyt emeli; tehát azon férfi, ki legtöbb erőt fejt ki; tehát azon férfi, a ki legtöbbet erőlködik, hogy egy adott súlyt emeljen.«)

Több erkölcsi alapnézetének rövid kifejezését találni a 265. lapon. The moral code itself, according to the principles hitherto expounded, is briefly a statement of the conditions of social vitality. A man is said to do his duty when he obeys this code. He has merit in so far as he obeys the law; or according to some theories, he has merit if he exceeds it, and demerit if he falls short of it. He is under obligation, again to obey the law, as merit implies the fulfilment of the obligation. He is virtuous so far as his character secures that his conduct shall be invariably in conformity with the law; and the conscience in the feeling or group of feelings, which make conformity pleasant and a want of conformity painful to him. He is morally responsible for the duties which he is able to perform. (»Az erkölcsi törvénykönyv maga, megfelelőleg az eddig kifejtett elveknek, röviden a társadalmi életképesség feltételeinek rajza. Egy férfuról azt mondjuk, hogy kötelessé-

gét teszi, ha ezen törvénykönyvnek engedelmeskedik. Érdeme van, mennyiben a törvénynek engedelmeskedik; vagy némely elmélet szerint, van érdeme, ha tulatesz azon és vétkes, ha alatta marad. Neki van kötelessége, viszont engedelmeskedni a törvénynek, mennyiben az érdem magába zárja a kötelesség teljesítését. Ö erényes, mennyiben jelleme az iránt biztosít, hogy magaviselete változatlanul egyezni fog a törvényvel; és a lelkiismeret azon érzet vagy az érzetek azon csoportja, mely neki a megfelelőséget tetszővé, a megfelelés hiányát fájdalmassá teszi. Ö erkölcsileg felelős azon kötelességekért, melyeket teljesíteni képes.»

Stephen szerint, mint fentebb láttuk, a legerkölcösebb nép egyuttal a legéletre valóbb; az erény ugyancsak az életrevalóságot célozza, nem célszerű és okszerű-e tehát, ha mindenki erényes, nem moztítja-e mindenki saját javát elő, ha erkölcsös? Nem követ-e el mindenki oktalanságot, ha erkölcstelen? Erre feltétlenül igent nem mondhatunk. Nagyjában véve a prudentia egyuttal virtus és megfordítva; de lehetnek egyes esetek, midőn e kettő összeütközik. Halljuk csak mit mond Stephen: »Megengedettnek tekintem, hogy okosság az, erkölcsösnek lenni s még inkább kétségen kívüli, hogy okosság bátorítani felebarátaink erkölcsiségét. De én azt is megengedem, hogy az erkölcsiség javára felhozott ezen érv helyesen nem állhat meg mindig azon formában, hogy az erkölcsiség mindig és szükségképen összeesik az okossággal. Ha egy férfit buzdítunk, hogy erényes legyen, mi valóban arra buzdítjuk, hogy természetét fejtsse ki azon irányokban, melyekről a tapasztalat véglegesen megbizonyította, hogy összeesnek mind a társas, mind az egyéni jóllét általános feltételeivel. Ez annyit tesz, mint buzdítani őt arra, hogy a jellem azon minőségét szerezze, a mely, rendes körülmények között és az egyes esetek tömérdek többségében, őt annál boldogabbá, mert alkalmasabbá teszi azon világ számára, a melyben él...; de ez annyit is tesz, mint buzdítani őt azon minőség megszerzésére, mely őt némely esetekben kevésbé alkalmassá teszi, mint a kevésbé erkölcsös embert arra, hogy a boldogság legnagyobb fokát érje el a körülményeknek bizonyos adott kapcsolódása folytán... A mértékletesség, mint szabály, neki a legnagyobb élvezetet szerzi, mert egészségessé teszi; de ha biztos volna az iránt, hogy holnap meghal, akkor a legnagyobb élvezete volna, ha éjjel lerészegednék. (I take for granted that as a rule it is prudent to be moral, and still more unequivocally that it is prudent to encourage the morality of our neighbours. But I also admit that this argument in favour of morality cannot be rightly put in the form, Morality is always and necessarily coincident with prudence. In exhorting a man to be vir-

tuons, we really exhort him to develop his nature upon the lines which experience of the race has conclusively proved to coincide with the general conditions both of social and individual welfare. This is to exhort him to acquire a quality of character which, under normal conditions, and in the vast majority of particular cases, will make him the happier because better fitted for the world in which he lives, but it is also to exhort him to acquire a quality which will in many cases make him less fit, than the less moral man, for getting the greatest amount of happiness from a given combination of circumstances . . . Temperance will, as a rule, procure him most pleasure, because it will make him healthy; but if he were certain to die tomorrow, he might get most pleasure by being drunk to-night) (433. l.)

Az előbbiekből úgy hiszem eléggé kiderült milyen a műnek iránya és tendenciája. Sokszor nem látja az olvasó, milyen cél felé törekszik a szerző. Vizsgálatai majd pszichológiai, majd sociológiai, majd erkölcsi természettűek, oly módon, hogy egy pszichológiai vizsgálatra következik egy sociológiai vagy megfordítva. Ezen okból a műnek megértése nem oly könnyű, de mindig láthatni, hogy a szerző derekasan neki megy a feladványnak és egyes részletei valóban talpra esettek, úgy hogy senki sem teszi le kezéből a könyvet valódi haszon nélkül.

Lechner László.

Anton Oelzelt-Newin. Die Unlösbarkeit der ethischen Probleme. Wien 1883. Wilh. Braumüller. A különböző irányokkal szemben, melyek Sokrates óta az erkölcsi megalapításának érdekében keletkeztek, szerző azon kérdést vitatja e rövid füzetében: vajjon a számos eltérésnek oka nem abban rejlik-e, hogy a problémák magok, melyekkel az erkölcsi foglalkozik, nem megfejthetetlen természetűek. Az eddigi erkölcsi tanban ugyanis csak azon kérdések iránt van egyezés, melyek nem etikai természetűek, hanem egyfelől lélektaniak, másfelől ismeretelméletiek. Ellenben a legfőbb jó s azon objektív szabályozó felől, mely az erkölcsi cselekvést meghatározza, Aristoteles óta nem haladtunk. Pedig ha az erkölcsi gyakorlati tudomány akar lenni, neki azon feltételeket kell elvileg levezetni, a melyek alatt a cselekedet erkölcsivé válhatik. Célja anélkül az emberi cselekvés vezetése a legfőbb jó felé, s azon eszközök felmutatása, melyek alatt az elérhető. Szerzőnk véleménye pedig az, hogy az erkölcsi tan, mint tudomány, az emberi cselekedeteket nem szabályozhatja; minnek bizonyossága abban van, hogy senki sem folyamodik az erkölcsi codexekhez, hanem

saját lelkiismeretéhez, ha az iránt akar felvilágosítást nyerni: vajjon erkölcsileg helyes vagy helytelen-e valamely tette? Ezen ténynek oka abban rejlik, hogy az erkölcsi kérdések oly bonyodalmasak s az obj. mérték eltalálása, az egyes emberek különböző tehetségei s fejlettsége miatt, annyira lehetetlen, hogy mindezen etikai kérdések a tudományos kutatáson kívül kénytelenek maradni. Minélfogva szerzőnk szerint erkölcs ugyan van, erkölcsstan azonban, mint elméleti alkotás, lehetetlen.

E célból kimutatja: 1. hogy a legfőbb jó utáni kérdés megfejtethetetlen az abszolút egoismus felvétele alatt; 2. a cselekedet objektív jósága nem határozható meg abszolút altruismus felvétele mellett; 3. az egoistikus és altruistikus cselekvés határai feletti kérdés megoldhatatlan.

1. Azon kérdésre: mi a legfőbb jó? senki sem tud feleletet adni. E tétel kimutatására szerzőnk feltesz egy egészen magára hagyott, minden mástól elzárt embert s azt kérdi: mi erre nézve a legfőbb jó? s hol van ennek számára a megfelelő mérték? Az egyedüli mérték itt a kedvérzet; a boldogság és jó rá nézve az, a mi kedvérzetet okoz neki vagy boldogságát neveli. Ámde a boldogság maga egészen subjectív valami. Ha a boldogságot az okozza, a mi kedvérzetekkel tölt el, akkor a sokféle okok között egy embernél sem lehet obj. mértéket alkalmazni. Az egyes érzékek közül talán a legerősebb kedvtényező a látás, azután a hallás. De ki fogja eldönteni, vajjon a látás érzéke Raphaelnak több örömet okozott-e, mint a hallás érzéke Mozartnak? Ekkép az érzékek által előhozott kedvérzetekre semmi obj. mérték nem alkalmazható.

Minthogy pedig az érzékek által szerzett elemi érzetek az összetett képekbe is belépnek, azért az összetett képeket kísérő érzelmek is az egyének szerint különbözőek lesznek. Más élvezeteket élvez a politikus, a költő, a matematikus s ha Aristoteles a bölcsnek contemplatióját tartja a legboldogítóbbnak, milyen jögon veti el azon élvezeteket, melyeket Mozartban a hangok világa keltett? »Az emberi képességek, fejlettségek s hajlandóságok ezen alapkülönbsége képezi végső instantiában erkölcsi álláspontjuk rejtett alapját is«. (13. l.) Az ember élete szerint képezi etikáját s nem megfordítva. Pedig az erkölcsstan, mint tudomány, épen ezen egyéni klönbözőségektől akar eltekinteni s egy abstract emberi ideál számára abstract magatartási szabályt felállítani! Ámde ha azt akarja tenni, akkor a szabálynak mindenkire egyformának kellene lenni és minthogy az egyes kedv-érzetekre nézve nem áll az általános érvényesség, azért azoknak kombinációit tekintették.

És így azt kellett kimutatni, hogy az emberi kívánalmak és óhajtások kombinációja bizonyos rendnek van alávetve. Ez

az nban lehetetlenséget képez. Mert feltéve, hogy 3 sor élvezet van: a) b) c). Ha az a-t a legalsóbb foktól a legfelsőbig fokozom, csak akkor van lehetőség élvezetre. De ha annál elérkezett: mit tegyünk? vagy átmegyünk b) vagy c) sorba, vagy pedig fájdalmat okozunk s aztán elkezdjük az a) sort. De nagy vagy kis fájdalmat? Ebből láthatni, hogy az élvezetek permutációi számtalanok s így általános szabályt azok kombinációjáról nem állíthatni.

Külömben a közélet úgy mint a tudomány a boldogság fogalmával nem tud boldogulni s vagy lehetetlen abstractumot állít vagy pedig annyi boldogságot, a mennyi ember van. Ez utóbbit pl. a népek hite s véleménye a halál utáni életről bizonyítja, melyet mindenik úgy rajzol magának, mint kívánja. »Az emberek továbbá megegyeznek az iránt, hogy nemcsak annyiféle a boldogság, a hányféle az ember, hanem annyiféle is, a hány életkor van.« Az ifju örömeit az öreg nem érti s Goethe pl., a kinél a boldogságra minden feltétel meg volt, azt mondja róla: »Ich habe gelebt« — többet nem tud felhozni. Azért a philos. definitiói is ingadoznak, még az iránt is: tartós-e vagy pillanatnyi? Kant szerint »folytonos érzet«, ellenben Lenaunak »ein räthselhaft geborner, und, kaum gegrüsst, verlornen, unwiederholter Augenblick«; némelyiknek (Aristoteles) egy tehetség kifejtése, másoknál harmonia (Plato, Stoa, Spencer). — Mindenki az élő lény »végcéljának« nézi, de e végcél minden lénynél másforma. Csak az a közös: hogy élvezet; a mi hasznavehetlen abstractum. Külömben ezen élvezet is határozhatlan, mert legtöbb cselekedetünk ösztöni, megszokás — úgy hogy az ember nem akarva is végzi s ha ez élvezetet okoz, akkor az öntudatlan s esetleges, de nem cél. A legtöbb ember nem tudja, mit akar? s mi nyujthat neki élvezetet? S így a boldogság gondolata az ethikára normativumnak nem használható.

2. Ha pedig feltétlen altruismust fogadunk el, akkor a cselekedetek objectiv jósága számára nincs mérték. Feltéve, hogy egy emberrel volna dolgunk, kinek minden cselekedete azért történnék, hogy másoknak javát előmozdítsa, akkor ezen cselekedet szándékát eme jóban kell keresni. Ezen indok határoz jósága felett, nem pedig az eredmény, mely ép úgy önző, mint önzetlen indokból keletkezhethetné. De ha két cselekedet közt kellene választania, akkor ezt csak az értelmi belátás szerint tehetné; a melyik okosabb, az a jobb. De mi köze van az okosságának a jósággal? A mérték tehát a jóság számára nem immanens, a cselekedetből merített, hanem idegen szempontban rejlik, a cselekedet bölcsességében. Hogy azonban bizonyos cselekedetek milyen eredménye lesz, azt nem lehet előre soha tudni. Mert

ez a cselekedet csak kezdete egy végtelen ostornak, a melyet előre belátni senki sem képes.

Ily módon a cselekedet jósága számára immanens mérték a cselekedetben magában nincsen. Külömben a haszon, melyet másoknak okozni akarunk, szinte tudományosan hasznavehetetlen abstractio. Mert mit tesz az: használni? Élvezetet szerezni, még pedig a legfőbb élvezetre segíteni másokat. Ámde az 1. pont alatt láttuk, hogy az élvezetek legfőbbike vagy a legfőbb jó egészen ismeretlen s meghatározhatatlan fogalom. Így tehát az abszolút altruizmus álláspontját sem lehet az erkölcsant rendszerré emelni.

3. Vajjon az ethika milyen tanácsokat fog osztogatni egy lénynak, mely, mint az ember, a fenti kettős indokok hatása alatt áll, azt később fogjuk nézni. Hogy ezen tanácsok használhatók legyenek, ahhoz mindenek előtt szükséges, hogy az egoistikus s altruistikus cselekvés parallelizmusát szemügyre vegyük s eldöntsük: mennyire lehet altruistikus cselekvés eszköz arra, hogy egoistikus céljainkat elérjük? E célból következő tételekkel kell tisztába jönni:

a) Saját szerencsénk mások szerencsétlenségével is elérhető, sőt a mai viszonyok között e nélkül nem is érhető el.

Tekintetbe kell itt venni nemcsak olyan alakokat, mint pl. Nero, kiknél mások kínzása saját örömeinek egyik alkotó tényezője volt, hanem azon körülményt is, hogy még Európában is tényleg csak úgy tud megélni sok ember, hogy mások betegség, éhség, háború által elpusztulnak (pl. Angliában a gyári városokban évenként sok ezren).

b) Saját szerencsénket nagy mérvben elérhetjük, a nélkül, hogy másoknak üdvét a karnók előmozdítani. A tudós, művész munkája elsősorban egoistikus; az, hogy másokra az ő munkájából élvezet háramlik, egészen mellékes dolog. A legtöbb emberben nem az altruistikus, hanem az egoistikus érzelmek döntenek.

c) Saját szerencsénk csak mások kárával juthatunk el a legtöbb esetben. Ha Chinában egy év alatt 2 millió ember éhen hal, akkor itt mások javát csak az által lehet előmozdítani, hogy más 2 millió lemond az evésről. Erre azonban az emberekben nincs elegendő altruistikus érzelem. Azon parancs, hogy: »szerezsd felebarátodat mint tenmagadat«, lehetetlenséget kíván, mert az önszeretettel másnak szeretetét össze sem lehet hasonlítani. Azon követelés: »a mit nem akarsz, hogy mások tegyenek veled, ne tedd másokkal te sem« — csak negatív parancs s nem elegendő az erkölcsiségre. A mostani viszonyok közt csak annyit kívánhatunk: »tégý úgy, a hogy akarod, hogy mások veled

tegyenek«. Hogy másokat megértsünk, ahhoz szükséges, hogy azoknak lelki állapotába beleképzeljük magunkat; erre pedig az a kiben kevés altruistikus érzés van, soha sem lesz képes.

S épen azért, valamint absolute egoistikus cselekvés az egyénre nézve ártalmas, ép úgy az absolute altruistikus cselekvés is ártalmas az egyénre nézve.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

Philosophische Monatshefte. Redig. v. C. Schaar-
schmidt. XIX. Bd. VI. VII. VIII. IX. X. Heft. A VI. VII. füzetben
találhatók a következő értekezések: Dr. F. Staudinger »Noch einmal
Kant's synthetische Einheit der Apperception.« — Szerző Wille E. egy
cikke ellen fejtegeti a T. É. B.-ának ezen leghomályosabb, de egyuttal
legfontosabb pontját. Wille ugyanis egyik cikkében ezen fogalmat ugy
határozta volt meg, hogy ez azon egység, melylyel az öntudat a változa-
tosságot egységbe foglalja, ugy hogy »synthetische Einheit des Mannigfal-
tigen« és »synthet. Einheit der Apperception« nála lepi egymást. Ezzel
szemben Staudinger azon tényből: »én-tárgy« indul ki s Kantból merített
idézetek alapján következő eredményre jut: »Transcendentalis mind az, a
mit az én-tárgy vonatkozása szükségesnek követel. Ezen vonatkozás maga,
a mennyiben csak általános vonatkozási formát jelent = »transcendentale
Apperception« Az én ezen vonatkozásban, ha magát e vonatkozást hozzá
nem gondolom, a »tisztá én«, a »tisztá alany«. A tárgy ugyan ezen vonat-
kozásban, a nélkül, hogy azt hozzá gondolnám, a »transcendentalis tárgy.«
Ha azon tényt, mely szerint az én ama vonatkozásban minden képzetben
magát azonosnak, egységesnek tudja, hozzá gondolom ama vonatkozáshoz,
akkor birom az »ursprüngliche Einheit der Apperception« fogalmát, s ha
ugyanezen egységet gondolom, mennyiben a tárgy fogalmában nyilatko-
zik, akkor kapom az »objective Einheit der Apperception« fogalmát. »A
képzeteknek egymáshoz kapcsolása »synthesis«; kapcsolásuk a kategoriák
szerint, illetőleg ama transc. egység következményei szerint »transcenden-
tal. Synthesis der Einbildungskraft«; egységük, mely ez által amaz egy-
ségre vonatkozásban előáll, ha ezen vonatkozást hozzá nem gondolom, az
»Einheit der Synthesis«, »synthet. Einh. des Mannigfaltigen.« Ha ezen egy-
séget ama vonatkozással együtt gondolom, akkor birom az »ursprüngliche
synth. Einheit der Apperception« teljes fogalmát, mintegy a központi in-
tellectualis idegrendszer, melynek egyes főszálai a kategoriák.« Ezen igye-
kezet a kategoriákat az öntudattal összefüggésbe hozni, igen dicséretes; de
alig lesz a Kantféle felfogáson belül található.

A 2-dik cikkben dr. Bernhard Münz »Locke ethikájá-
ról« értekezik. A velünk született ideák tana a *νόμοι ἄγραφοι* állító-
jától, az Elisi Hippiaától, ered. Mikor Edwart Herbert of Cherbury (1581